

ATATÜRKÇÜLÜKTE ULUSAL HEDEFLER

E. Tümg. Sıtkı AYDINEL

Tefekkür icraattan da üstündür.

Tefekkür sözlük anlamı ile düşünme, zihin yorma, düşünülme demektir. Ancak daha kapsamlı olarak incelendiğinde bu kavramın her hangi bir düşünce olmaktan daha öte; anlam ayrıntılarını, kavrayış edinimini de içine alan derin derin düşünme, sağlam ve ciddi zihin yorma ve bilgi birikimi ağırlıklı bir düşünme süreci anlamına geldiğini görürüz¹. Böyle değerlendirilince tefekkür insanları öğrenmeye de iter. Daha da önemlisi gerekli bilgileri edinerek, muhakeme ve eleştirme, hatta zevkli olma yeteneklerini geliştirmeyi sağlar.

Atatürk'ün en önemli özelliklerinden biri de tefekkür sahibi olması ve devamlı fikir üretmesidir². Ancak O, sadece kitaplarla yetinmemiş bu bilgileri çeşitli ortamlarda bilim adamları ile de tartışarak pekiştirmiştir. Atatürk bir konuşmasında "*Bir milletin kültür seviyesi üç sahada; devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin hasılasıyla ölçülür.*"³

27.10. 1922 tarihinde öğretmenlere yaptığı konuşmada da " *Milleti millet yapan, terakki ve tefeyyüz ettiren kuvvetler vardır: Fikir kuvvetleri ve içtimai kuvvetler.*"⁴

Atatürk'ün diğer büyük bir özelliği de öncelikle içinde yaşadığı top-

1 **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler** s. 1 (Atatürk ve Milli Kültür, Aydın Sayılı, TTK, Ankara 1990)

2 Gürbüz D. Tüfekçi, **Atatürk'ün Düşünce Yapısı**, Ankara 1981 s. 78 (Atatürk'ün bütün hayatı boyunca okuduğu kitap sayısı, belgeli olarak 3114 adettir. Bu kitaplar halen Anıtkabir müzesinde saklanmaktadır.)

3 **Atatürk'ün Söylev ve Demetçeleri**, Ankara 1989 (4. Baskı), Cilt 1, s. 412. (Bundan sonra bu kaynakça -S.D.- kısaltması ile gösterilecektir.)

4 **S.D.**; C. 2, s. 47.

lumu ve bununla beraber dünyadaki gelişmeleri, uygar toplumları çok iyi gözlemlemesidir. 23.3.1923 tarihinde Afyonkarahisar Belediye Meclisi üyeleriyle yaptığı konuşmanın bir yerinde: *"Efendiler, bir millette güzel düşünen insanlar, fevkalâde işler yapmaya kabiliyetli kahramanlar bulunabilir, lâkin öyle kimseler yalnız başına hiçbir şey yapamazlar, meğerki bir hissi umumîmin âmili, ifadesi, mümessili olsunlar. Ben milletimin eskâr ve hissiyatına yakından vakıf olmaktan, aziz milletimde gördüğüm kabiliyet ve ihtiyacı ifadeden başka bir şey yapmadım. Onun bu kabiliyet ve hissiyatına olan vukufumla müftehirim. Milletimdeki bugünkü muzafferiyatı tevliid edebilecek hassayı görmüş olmak, bütün bahtiyarlığım işte bundan ibarettir."*⁵ Atatürk'ün bu sözleri milletini ne kadar iyi gözlemlediğinin en güzel kanıtıdır. Bu kapsamda söylediği daha bir çok sözü vardır. Bunlara ilerde de değineceğiz. İşte bu gözlemleri (müşahedeleri) sonucu yaptığı muhakeme ile Türk toplumunu çağdaşlık ve uygarlığa doğru yönlendirebilmiştir. Bu gayeye ulaşmak için koyduğu hedefler de hiç değişmemiştir.

İçinde yaşadığımız çağda gerek dünyada, gerekse yurt içinde çeşitli alanlarda mücadeleler süregelmektedir. Bunların bazıları soyut (Demokrasi, İnsan hakları vb.) bazıları da somut (Ekonomik, sınai, teknolojik vb.)'tur. Bu mücadelede uluslararası olanlar bireyler arasındakine oranla daha karmaşık ve çok yönlüdür. Ama hepsinde de menfaat saklıdır. Gaye ise varlığın daha iyi koşullarda devam ettirilmesidir. Her gün gelişen teknoloji insanların ihtiyaçlarını da daha çok çeşitlendirmiştir. Kişilerde –kişisel menfaatlerin–, milletlerde ise –millî menfaatlerin– doyurulması bu mücadelenin esasını teşkil etmiştir. Bütün tarih boyunca menfaatlerin gerçekleştirilmesi ve korunması çoğu zaman kuvvete baş vurularak, bazen de çeşitli politik oyunlarla sağlanmıştır. O halde mücadelede başarılı olmak için önce –her yönden– kuvvetli olmak gerekir. Çağımızda teknolojideki büyük gelişmeler –kuvvetli olma– kavramını da değiştirmiştir. Sadece bilek kuvveti, sağlıklı yapı, sayıca üstünlük kuvvetli olmak için yeterli değildir. Ekonomik güce dayanan, gelişen teknolojiye sahip olmak ve onu

iyi kullanabilmek kuvvetli olmak için başlıca faktör olmuştur. Bu gelişmede ön alış nasıl olacaktır? Dikkat edilirse soruyu "bu gelişmeye ayak uyduruş nasıl olacaktır?" diye sormuyoruz. Zira ikinci soruş tarzında geri kalmışlığı baştan kabulleniş vardır. Gelişmiş, ileri durumda olan toplumlar ilk sorumuza cevap aramışlar, teknolojik gelişmede ön almaya yönelmişlerdir. Bu ön alma, her koşulda *-müsbet ilmi- yol gösterici olarak kabullenmeleri* ile sağlanmış. Bu milletler *müsbet ilmin* ışığında, millî bilinçle, ileriye arayışla, ileriye tefekkür edişle refah düzeylerini yükseltmişler, kişisel ve millî menfaatlerini en üst düzeyde koruyabilmişlerdir. Bunları gerçekleştirirken hedeflerini iyi saptamışlar, bu hedefe ulaştıran politika ve stratejilerini çok iyi uygulamışlardır.

Buraya kadar yapılan açıklamalarla Atatürkçülüğün ilişkisini daha iyi anlayabilmek için bu terminolojilerin tanımlarını da özetle de olsa yapmak gerekecektir.

Millî hedefler: Elde edilmeleri halinde millî menfaatlerin gerçekleşmesini sağlayan veya millî güvenlik ve refah sağlayıcı etkiler meydana getiren maksat ve gayelerdir.

Daha kapsamlı diğer bir tanım da şöyledir:

Millî hedefler: Her millet, elde edilmeleri halinde millî menfaatlerin gerçekleşmesini sağlayacak olan genel mahiyetteki hedefleri tesbit eder ve bu hedefler için takip edilecek siyaseti tayin eder. Bu hedefler ve siyaset; milletin hükümete ait işlerini, dahili faaliyetlerini olduğu gibi dış ilişkilerini de tayin eder.

İki tanım da ortak taraf millî menfaatlerin, millî güvenliğin, millî refahın sağlanması maksatlarının mevcut olmasıdır. Bunlardan başka millî hedefler kavramına, millî gücün tüm unsuru ile (ekonomik, askeri, politik, sosyo-psikolojik) arttırılması, Türk Devletinin dünya milletleri arasında itibarlı bir devlet haline getirilmesi, millî birlik ve beraberlikten ve devletin bölünmez bütünlüğünden kesinlikle ödün verilmemesi fikirleri de katılmalıdır. Bu açıklamadan da açıkça görülmektedir ki saptanan bir ana

hedefle birlikte bizi bu ana hedefe götüren ve merhaleleri belirleyen ara hedeflere de yer verilmesi gerekir. Millî güç unsurlarının her biri için birer ara hedef saptanması buna bir örnektir. Bu terimle *ilk hedef* terimi de kullanılmaktadır. Bununla da ana hedefe varmadan önce gerçekleşmesi istenen birinci hedef kastedilmektedir.

Bu kavramda üzerinde durulması gereken bir özellik de millî hedeflerin çok uzun vadeli oluşudur. Türkiye Cumhuriyeti var oldukça bunların gerçekleşmesi için daima çalışmak gerekecektir.

Millî hedefler kavramının içinde geçen *Millî menfaatlar* deyimine de kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Millî menfaatlar: Bir milletin varlığını koruyabilecek ve onu her yönden yüceltmeyi sağlayacak çıkarlardır.

Görülüyorki millî hedeflerin içinde gerçekleştirilmesi gereken millî menfaatlar önce milletin bağımsızlığını, bütünlüğünü, özgürlüğünü temin, idame, sonra da her yönden (ekonomik, askeri, politik, kültürel) yüceltmeyi, dünyanın değişen ve gelişen koşullarına uymayı hedefleyen idealerdir.

Görülüyorki önce millî hedeflerin saptanması, sonra bu hedeflere ulaşacak yol ve yöntemlerin bir politika (millî politika) olarak belirlenmesi ve daha sonra da elde mevcut bütün güçlerin plânlı bir şekilde sevk ve idaresi (millî strateji), bir devletin idaresindeki esasları ortaya koymaktadır.

Şimdi de bu kadar uzunca bir açıklamadan sonra *Atatürk'ün tüm Söylev ve Demeçlerini* tarayarak O'nun büyük bir devlet adamı sorumluluğu ile Türk Milleti'ne gösterdiği millî hedefleri, saptamaya çalışalım:

Atatürk bazı konuşmalarında bu kavramı "*Hedefi millî veya millî mefkure, milletimizin hedefi*" gibi terimlerle ifade etmiştir.

16.1.1923 günü İzmit'te İstanbul basın temsilcilerine Türkiye'nin o günkü durumu ve hükümetin memleketin kalkınması için yapmakta olduğu ve yapacağı işler hakkında Atatürk yaptığı uzun konuşmasında⁶ iktisadi durumu izah etmiş ve ülkenin iktisadi durumunun düzeltilmesi için yapılacakları anlattıktan sonra: "...Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün programlarının umdesi şu iki esastır: *İstiklâli tam, bilâkaydı şart hakimiyeti millîye. Birinci umdesinin ifadesi Misâki Millî'dir. İkinci ve hayati olan umdesinin beyanı Teşkilatı Esasiye Kanunu'dur.*" diyerek bunlar hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra da "...TBMM ve hükümeti, memleketin bütün vicdanlı ve namuskâr münevveranı millete ve memlekete karşı, evvala bu millet ve memleketin birer evlâdı olmak itibarıyla, saniyen mensup oldukları heyeti içtimaiyenin cihanı medeniyete kadr ve menziletini yükselttikçe bunun kendileri için ne derece mucibi şeref ve bahtiyari olacağına düşünmekle kendilerine müteveccih vazifenin memleketi ve mileti medeniyeti hazıranın ve icabatı insaniyenin zaruri kıldığı mertebeyi tekemmüle getirmek için bütün mevcudiyetleri ile her türlü şubati mesaide en doğru yolları aramak, bulmak ve bunun en doğru olduğunu millete anlatmakla beraber, üzerinde seri ve geniş hatvelerle yürümeyi ve bütün milleti yürütmeyi temin etmektedir. Bunda muvaffakiyetin istilzam eylediği evsafi düşünürsek, bu evsaftan mevcut olanlarını mevkii itifadeye koymak ve mevcut olmayanlarını istihsale çalışmak hususundaki gayretin ne kadar vâsi ve ne kadar ciddi olması lâzım geleceğini takdir ederiz. **Hedefi millî.**

16.1.1923 malum olmuştur. Ona isal edecek yolları bulmak müşkül değildir, mühim olan, çetin olan o yollar üzerinde çalışmaktır..." demiştir. Bu konuşmasında dikkat edilirse M. Kemâl'in gösterdiği **millî hedef** Türk milletini **medeni bir millet** haline getirmek ve dünyanın medeni milletlerinin değerli bir üyesi olmasını sağlamaktır.

Bu konuşmanın yapıldığı zamandaki ortamı göz önüne getirelim: Kurtuluş Savaşı henüz bitmiş fakat Lozan Barış Antlaşması so-

6 S.D.; C. 2, s. 58-66.

nuçlanmamıştır. Diğer bir deyimle barış tam olarak sağlanmamıştır. Daha bir çok inkılâp gerçekleştirilmemiştir. Cumhuriyet henüz ilân edilmemiştir. Yani yeni devlette medeni olmanın tüm gerekleri yerli yerine oturtulmamıştır. Bu ortamda dahi M. Kemâl millî hedefi götorebilmiştir. Esasen O'nun en büyük özelliklerinden biri de yapacağı inkılâpları çok önceden beri kefasında tasarlamış olmasıdır. Bunlarla ilgili fikirlerini önceden –inkılâplarının adını koymadan– kamu oyuna yurt gezilerinde, basın toplantılarında ve her fırsatta açıklamış ve milletin benimsemesine zemin olmuştur. Bu konuşmaları bütünü ile değerlendirdiğimizde buna ait pek çok örnekler bulabiliriz.

Atatürk'ün 30 Ağustos 1924 günü Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın ikinci yıl dönümü dolayısıyla Dumlupınar'da yaptığı konuşmanın⁷ bazı yerlerinde de *millî hedef*, *milletimizin hedefi* kavramlarına yer vermiştir.

Bu konuşmanın ilk bölümünde Dumlupınar Zaferi'nin kazanılmasındaki kararlılığı, muharebe safhalarını, cereyanını uzun uzun anlattıktan sonra yine sözü Hakimiyeti Millîye'ye getirmiş ve "... Efendiler, bu muazzam zaferin muhtelif âmilleri fevkinde en mühimi ve âlisi Türk Milleti'nin bilâkaydüşart hakimiyetini eline almış olmasıdır. Bu hadisenin tarihimizde ve bütün cihanda ne büyük, ne feyizli bir inkılâp olduğunu izaha lüzum görmem" diyerek bu konuyu derinliğine açıklamıştır. Millî hedef ile ilgili sözleri ise şöyledir: "... Efendiler, milletimiz hakimiyetini eline aldığı gün, bilmeyen kalmamıştır. En karanlık felaketlerin, en derin uçurumun kenarında bulunuyordu. Kuvvei maddiyesi yıpratılmış, vesaiti müdafası gaspolunmuş, maneviyatı mukaddesatı duçarı tecavüz olmuş elim bir vaziyette bulunuyordu. Bütün bunlara rağmen mevcudiyetini ve istiklâlini kurtarmaya karar verdi. Bu kararında muvaffak olabilmek için bütün milletin kendine bir *hedef* ve hareket tesbit etmesi lâzım geliyordu. Bütün milletin o hedef üzerinde behemahal muvaffak olmayı gayei emel telâkki etmesi icabediyordu. Millet bütün mevcudiyetiyle, bütün fedakârlığı ile bütün imanı ile o *hedefe* beraber yürümesi ve behemahal muvaffak ol-

7 S.D.; C. 2, s. 179-188.

ması lazımdı. Efendiler, o hedef burası idi. Gayei emel olan muvaffakiyet burada ihraz olunan zafer idi."

Atatürk'ün bu konuşmasında belirlediği **Millî hedef**: "**Millî hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak**", öncelikle milletin mevcudiyetini ve istiklâlini kurtarmasıdır. Gerçekten de dört bir yandan işgal edilmiş bir ülkenin önce varlığını koruması ve istiklâlini elde etmesi başlıca millî hedeftir. Bu sağlanamadığı takdirde ne millet ne de devlet söz konusu olur. Yok olan bir millete de bir hedef verilemez.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan şu sonucu çıkarmak mümkündür: *Millî hedefi* iki bölüm halinde değerlendirmek gerekir. Kurtuluş Savaşı dönemindeki millî hedef ve zafer elde edildikten sonraki dönemdeki millî hedef. Atatürk, Büyük Nutuk'ta yukarıda belirttiğimiz millî hedefi genel durumu, düşünülen kurtuluş çarelerini açıkladıktan sonra "*Benim kararım*" başlığı altında aynen ifade etmiştir⁸.

Şimdi bu hedefin nasıl gerçekleştirildiğini ve o günlerdeki ortamı belirtelim. Böylece, kurtuluştan ve yeni bir Türk devleti kurulduktan sonra yeni millî hedefler tespitine etki yapan faktörleri de değerlendirmek olanağı bulmuş oluruz.

Devletin üç temel öğeden oluştuğu bütün hukukçularca kabul edilmiş olduğu bir gerçektir. Bu üç öğeden ikisi maddi, biri manevidir. Maddi olanları "insan topluluğu" ile "ülke"; manevi olanı ise "egemenlik" veya "devlet gücü" dediğimiz üstün kudrettir. Bu üç öğeden biri olmazsa "devlet" yoktur⁹.

Bu üç öğenin durumunu o günkü koşullar içinde inceleyelim: Ancak bu incelemede askeri, siyasi, ekonomik ve sosyo-psikolojik boyutları özetle de olsa ele almak gerekir. Atatürk, Nutuk'un başlangıcında "*Samsun'a*

8 Nutuk, (Bugünkü dile yayına hazırlayan) Prof. Dr. Zeynep Korkmaz C. 1, s. 9.

9 Ahmet Mumcu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 1, s. 3, s. 816

çıkduğım gün genel durum ve görünüş" başlığı altında, özetle: Osmanlı devleti'nin içinde bulunduğu grubun Birinci Dünya Savaşı'nda yenildiğini, sonunda bir ateşkes imzalandığını ve bunun hükümlerine uyarak birer bahane ile ülkenin dört bir yanının işgal edildiğini ve nihayet 15 Mayıs 1919'da İtilâf Deletleri'nin uygun bulması ile Yunan ordusunun da İzmir'e çıkartıldığını anlatmaktadır. Bundan sonraki başlıklarda da ülkenin içindeki dağınıklığı, kararsızlığı, düşünülen kurtuluş çarelerini açıkladıktan sonra yukarıda millî hedef olarak açıkladığımız kararını ortaya koymaktadır¹⁰. Bu konularda yazılan pek çok eserden de esinlenerek bunları bir tasnife tabi tutarsak durum daha da açıklığa kavuşacaktır.

Askeri durum: Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 5. maddesine göre Osmanlı Hükümeti *"Hudutların korunması, iç asayişin sağlanması için lüzum görülecek askeri kuvvetlerden maadasını derhal terhis etmeyi ve geri kalacak askeri kuvvetlerin miktar ve durumlarını İtilaf Hükümetleriyle müzakere ederek tespit etmeyi"* kabul etmiş idi. Bu duruma göre Osmanlı Harbiye Nezareti 1919 yılı başlarından itibaren Osmanlı ordusu için kuruluş, konuş, er ve subay kadrosu ile silâh ve cephane miktarı üzerinde çalışmaya başladı. Birinci Dünya Harbi'nde Osmanlı ordusunun tümen sayısı 67 olduğu halde bu sayı 20 tümene indirildi. Tümenlerdeki er ve silâh sayısı da nerede ise hiç yok denecek derecede azaltıldı. Bir örnek olarak Osmanlı Genel Kurmayı'nın teklifi şöyle idi: Tümen karargâhı için dört er, alay karargâhı için iki er, tabur karargâhı için beş er, tümenlerin tüfekli er kadrosu 1500 er¹¹. Atatürk'ün Nutuk'ta da belirttiği gibi *"Ordu, ismi var cismi yok durumda"*. Çünkü bu mevcutları ne Osmanlı ordusunun mevcutları ile ne de bugünkü mevcutlarla mukayese etme imkânı vardır. Bundan daha da önemlisi, bu kuvvetler sadece sayı olarak böyle görülmektedirler. Elleriinde mevcut silâhlarının cephaneleri bile yoktur. Zira yurt içinde bulunan tüm cephanelikler birer yabancı subayın kontrolündedir. Buralarda bulunan hafif silâhların mekanizmaları ayrılmış ve başka sandıklarda muhafaza edilmekte, toplar da kamalarından ayrılmış

¹⁰ Nutuk, A.g.e. s. 3-9.

¹¹ Türk İstiklâl Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Gnkur. Basımevi, 1962, s. 175 ve devamı.

durumdadır. Dolayısıyla hemen kullanılmaya hazır değildir. Hatta bir kısım mekanizma ve kamalar birbirinden uzak ayrı depolarda muhafaza edilmektedir. Ordunun morali tamamen bozuktur. Buna sebep yıllarca cepheden cepheye koşmaları ve ailelerinden tamamen uzak ve çok kötü koşullarda, bazende aç ve yarı çıplak savaşmak zorunda bırakılmalarıdır. Buna bağlı olarak disiplinleri de alabildiğine zayıftır. Bu durumdaki kuvvetleri muharebeye hazır duruma getirmenin çok zor olduğunu bilen M. Kemâl ilk iş olarak Komutanlarla temasa geçmiş ve orduya çeki düzen vermeye çalışmıştır. Yabancı subaylar denetiminde bulunan cephaneliklere baskınlar düzenlenerek veya başka yöntemlerle silâh kaçırılarak orduya silah sağlanması faaliyeti pek çok yurtsever tarafından Kurtuluş savaşı süresince devam edegelmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın birinci dönemi olan Kuvai Milliye döneminde muhtelif yörelerde düşmana baskınlar, pusular düzenleyerek onları yıpratın ve düzenli ordu kuruluncaya kadar çok kıymetli olan zamanı kazandıran kuvvetleri ve bunlara lojistik destek sağlayan Müdafaa-i Hukuku Milliye kuruluşlarını organize edebilmek için büyük gayretler sarfedilmiştir. Bu konuda yayınlanan (*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilat Tüzüğüne Ek*) belge¹² bugün bile tetkik edilerek faydalanılabilecek değerdedir. Düzenli ordu kuruluncaya kadar bu faaliyetler devam etmiştir. Kuvai Milliye döneminde bir taraftan işgalci düşmanla mücadele edilirken diğer taraftan da iç isyanlarla uğraşmıştır. Bu durum Türk Kurtuluş Savaşı'nda daima acı ile anılacaktır. Ne yazık ki bu isyanların çıkmasında işgalci devletlerin kışkırtmaları yanında Osmanlı Hükümetlerinin özellikle din istismarcılığı yapmaları da çok önemli bir etken olmuştur. Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonra ilk beş ay, Millî Mücadeleye karşı olanların çıkardıkları bu çeşitli iç isyanların bastırılması ile geçmiştir. Bazı Kuvai Milliye kuvvetlerinden de bu isyanların bastırılmasında istifade edilmiştir. Nihayet düzenli ordu kurularak I. İnönü Zaferi kazanılmış ve diğer zaferler birbirini takip etmiştir.

Sosyo-psikolojik durum: Atatürk Nutuk'ta halkın durumunu şu cümle ile belirtmektedir; "... Farkında olmadığı halde, başsız kalmış olan

12 NUTUK, A.g.e. C. III, s. 150.

*millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde, olup bitecekleri beklemekte...*¹³ Gerçekten de millet ne yapacağını bilemez bir durumda idi. Bazı vatanseverler kendi yörelerinde kurtuluş çareleri aramakta idiler. Fakat genelde yukarıda da işaret ettiğimiz gibi yıllar süren savaşlar sonucu halkta da büyük bir bıkkınlık meydana geldiği gözlenmekte idi. İşgaller karşısında Osmanlı Hükümetleri de halkı yatıştırmak için Nasihat Heyetleri adında kurulları Yurt gezilerine çıkarmıştı. Bunların maksadı, Kuvai Milliye faaliyetlerine halkın katkısını azaltmak, sadece Padişah'ın emirlerine uyarak mücadele azmini kırmak, kadere razı olmak, hatta işgalci kuvvetlere karşı koymayı Hükümet'e isyan sayma gibi halkın psikolojisini olumsuz yönde etkilemekti¹⁴. Bu durumu gören M. Kemâl ve arkadaşları bütün halkın düşmanla mücadele azmini harekete geçirmek için pek çok yerde mitingler tertipletiler. "*Ya İstiklâl Ya Ölüm*" parolası etrafında halk yekvücut hale getirildi. 22 Haziran 1919 tarihinde ayımlanan Amasya Genelgesi'yle "*Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*" denilerek milletin savaş azmi yükseltildi. Sönera da Erzurum, Sivas Kongreleri ile de mücadele faaliyetleri organize hale getirilmek istendi. Henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmamıştı. Halen Osmanlı Devleti yaşamakta idi. Osmanlı Hükümetleri ulusal harekete karşı idi. Bu durumda son Osmanlı Meclisi Mebusanda *Misaki Milli*'nin kabul ettirilmesi kararı verildi. Böylece ulusal hareket her yönden meşruluk kazanacaktı. 28 Ocak 1920 tarihinde son Osmanlı Meclisi Mebusan'ında Misakı Millî kabul edildi. Misakı Millî Devrim Tarihimizde halen de değerini kaybetmeyen çok önemli bir olaydır. Misakı Millî ülkemizin sınırlarını çizmekte ve bağımsızlığımızla bağdaşmayacak siyasi, mali, adli gelişmemize engel olan sınırlamaları diğere bir deyimle kapitülasyonların kaldırılmasını ön görmekte idi. Yukarıda açıklamış olduğumuz devletin üç ögesi olan insan, ülke ve bağımsızlık ögeleri Misakı Millî ile kurulmuş oluyordu. Atatürk'ün belirlediği ilk millî hedef gerçekleştirilmiş olacaktı. İşte bütün uğraşlar bu yönde devam etti. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılarak gayret'ler organize hale getirildi.

13 NUTUK, A.g.e. C. I., s. 7.

14 Sıtkı Aydınel, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı* (İkinci Baskı), Ankara 1993, s. 44.

Sosyo-ekonomik durum: Atatürk Nutuk'ta da ifade ettiği gibi "*Millet yorgun ve fakirdir*". Fakat bu koşullarda da işgalci düşmanı yurttan atmak için mücadele etmek gerekmektedir. Bu mücadeleyi de destekleyecek mali kaynaklara ihtiyaç kaçınılmazdır. Kurtuluş Savaşı'nın Kuvayı Milliye döneminde organize edilmiş gelir kaynakları yoktu. Kuvayı Milliye kuvvetlerine, onları destekleyen Müdafaai Hukuk ve Reddi İlhak kuruluşları kanalıyla, bazende Kuvayı Milliye Komutanlarının inisiyatifi ile mali kaynak (Nakdî ve Aynî teberru) adı altında bir malî formül ile sağlandı¹⁵. Bu bir nevi zorunlu vergi idi. Doğaldır ki bazı haksızlıkları, düzensizlikleri de beraberinde getirdi ve halkta büyük tedirginlikler de yarattı. Özellikle bazı eşkiyalıktan gelme Kuvayı Milliye komutanları halkı soyar duruma bile geldiler. Büyük Millet Meclisi'nin açılışından önce savaş ekonomisine katkı olmak üzere Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemâl imzası ile bütün kolordulara, vilayetlere yapılan tamim ile Anadolu'daki Osmanlı Bankaları, Düyunu Umumiye ve Reji gelirlerine el konularak, İstanbul'a para ve değerli maden göndermeleri önlendi¹⁶:

Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra ilk üç ay içinde gelir sağlayıcı hiç bir kanun çıkarılmamıştır. Bu sürede İstanbul Hükümeti ve Millî Mücadeleye karşı olanlar Meclis'in halka ağır vergiler yükleyecekleri propagandasını yapıyorlardı. Bu durumda halktan vergi alma yoluna gidilemezdi. Meclis açıldıktan sonra yaklaşık bir yıl içinde 109 adet kanun çıkarılmıştır. Bunların 56 adedi mali kanunlardır. 10 kanun da ekonomiyi düzenleyici, tüketimi azaltmayı ve üretimi teşvik edici tedbirlerle ilgilidir¹⁷. Mustafa Kemâl Paşa, Başkomutan atanmasını öngören ve kanun kuvvetinde emirler verme yetkisini tanıyan Başkomutanlık Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden iki gün sonra, 7-8 Ağustos 1921 günlerinde *Tekâlifî Millîye (Ulusal yükümlülük)* emirlerini çıkarmıştı¹⁸. Bunlar on emirden ibaret olup sosyo-ekonomik durumu belirtmesi bakımından dikkatle değerlendirilmelidir. Örneğin: İki numaralı emirde; "Şehirler, ka-

15 Alptekin Müderisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara 1990, s. 184-185 (Bu eserde bu konu detayları ile açıklanmıştır.)

16 A.g.e., s. 259.

17 A.g.e., s. 257.

18 A.g.e., s. 378-380.

sabalar ve köylerdeki her ev birer kat çamaşır (kilot ve fanila veya benzeri iç giyimi), birer çift çorap ve birer çift çarık hazırlayarak belirli süre içinde komisyona teslim edecekti" denmesi ordunun ne durumda olduğunu, nelere kadar ihtiyaç duyduğunu gözler önüne sermektedir.

Büyük Millet Meclisi kendi öz kaynakları ile Millî mücadeleyi sürdürmesinin mümkün olmadığına bilincinde idi. Bunun için dış yardımlar arama yoluna da gidildi. Ancak bu yolla hiç bağımlılık altına da girilmedi. Bu maksatla yapılan temaslar ve kazanılan zaferler sonucu dış yardımlar gelmeye başladı. Sovyetlerden ilk silah yardım partisi 22 Eylül 1920'de Trabzon'a ulaştı. 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Andlaşması sonucunda da Sovyet Rusya Türkiye'ye 10 milyon altın ruble ile iki tümeni donatacak kadar silah ve cephane vermeyi kabul ediyordu¹⁹. Bu yardımlar devam etti.

Sakarya Zaferi'nin kazanılmasından sonra 20 Ekim 1921 günü Ankara'da imzalanan Türk-Fransız andlaşması ile Fransızlar Güney Anadolu'da işgal ettikleri yerlerden çekilirken bazı savaş araç ve gereçleri bıraktılar. Bunlardan başka on adet uçağı da hediye ettiler²⁰.

Dış yardımlar arasında Hint Müslümanlarının da yaptıkları yardımları da zikretmek gerekir. Bütün bu açıklamalardan Kurtuluş Savaşı'nın sosyo-ekonomik açıdan da ne kadar zor koşullar altında yürütüldüğü görülmektedir.

Siyasi durum: Osmanlı Devleti daha XIX. yüzyılda emperyalist siyasetin konusu durumuna gelmişti. 1908 yılında Reval'de İngiltere ve Rusya Osmanlı Devleti'nin parçalanması üzerinde anlaşmaya varmışlardı. Bilindiği gibi 1914 yılında çıkan I. Dünya Harbi'ne Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında harbe katıldı. 1915, 1916 ve 1917 yıllarında İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya arasında yapılan gizli anlaşmalarla Anadolu toprakları da bu devletler arasında paylaşılıyordu. Rusya'da, 1917 Ekim dev-

19 A.g.e., s. 540-542.

20 A.g.e., s. 555.

rimi oldu. Sonra da Bolşevikler tarafından bu gizli anlaşmalar açıklandı. 2 Mart 1919 tarihinde de Brest Litovsk Barış Antlaşması ile de Rusa harpten çekildi. Bu arada 6 Nisan 1917'de Birleşik Amerika Devletleri Almanya'ya harp ilan ederek İtilâf Devletleri tarafına geçti. 8 Ocak 1918 tarihinde de "Wilson Prensipleri" adı ile anılan ve dünyayı barışa kavuşturmak ve dünya harbinin tasfiyesini gaye alan 14 maddelik programını ilân etti. Bu programın onikinci maddesi: "Şimdiki Osmanlı Devleti'nin Türk kısımlarına egemenlik ve tam bir emniyet sağlanmalıdır." Di-yerek başlıyordu. Müdafaai Hukukçular ve Reddi İlhakçılar bu ilkeleri Dünya Milletlerine haklı davalarını kabul ettirmek ve işgâlleri protesto etmek için daima öne sürdüler. Ancak, bu bir iyimserlikten öteye gidemedi. Nitekim I. Dünya Harbi'nden yenik çıkan Osmanlı Devleti'ne mü-tareke şartları zorla kabul ettirildi. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nde Wilson Prensipleri hiç dikkate alınmadı. 24 maddeden oluşan mütareke hükümlerinden özellikle 5. ve 7. maddeler Osmanlı Devleti'ni savunmasız bir duruma düşürdüğü gibi, kendilerinin yaratabilecekleri bazı yapay sebeplerle emniyetlerinin bozulduğunu ileri sürerek ülkenin stratejik önemi haiz bölgelerini kolayca işgal edebilme hakkını elde etmiş oluyordu. Nitekim ateşkes anlaşmasının im-zalanmasından sonra bu durum sık sık vukua gelmiş ve işgal ettikleri böl-geler için bir gerekçe olarak ileri sürülmüştür. 31 Ekim 1918 günü de İzzet Paşa Hükümeti ordu komutanlıklarına yolladığı emirde: "Birliklerin terhisine ve müttefiklerin işgaline direnilmemesini" bildirdi.

Bu sırada Adana'da Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olan Mustafa Kemâl Paşa mütareke hükümlerine sert tepki gösterdi ve İngilizler'in İskenderin'u işgal isteklerine silahla karşı konulması emrini verdi. Bu emir hükümeti kızdırdı ve Yıldırım Orduları Grubu lav edilerek M. Kemâl Paşa Harbiye Nezareti emrine verildi, o da 10 Kasım günü görevini Nihat Paşa'ya devrederek İstanbul'a hareket etti²¹.

Bu arada Osmanlı Hükümetleri ile İtilâf Devletleri arasında barış gö-

21 Sıtkı Aydınel, A.g.e., s. 8-13.

rüşmeleri başladı. Paris'te yapılan görüşmeler sonucunda da 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr'de Osmanlı Hükümeti delegeleri tarihe "Sevr Andlaşması" olarak geçen belgeyi imzaladılar. Bu andlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu parçalanıyor, Türk Milleti'nin yaşama hakkı elinden alınıyordu.

Bernard Lewis'e göre: "Sevr Andlaşması pek insafsızdı ve Türkiye'yi, en zengin illerini ilhak eden devletlerin ve ulusların insafına dayanarak yaşayabilecek, çaresiz, kötürüm ve gölge bir devlet halinde bırakacaktı. Yenilmiş Almanya'ya empoze edilenden çok daha ağırdı ve Türkiye'de bir ulusal yas günüyle karşılandı"²². Büyük Millet Meclisi 19 Ağustos 1921 tarihindeki toplantısında Sevr Andlaşmasını imzalayanların ve bunu onaylayan Şurayı Saltanatta bulunanların vatan hıyanetiyle itham olunarak vatansız sayılmaları kararını aldı. Aynı zamanda Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu andlaşma ile kendini hiç bir şürette bağlı görmediğini ilan etti²³. Dolayısıyla bu ölü doğmuş bir andlaşmadan öteye geçemedi ve hiç bir zaman uygulanmadı.

Düzenli Ordu kurulduktan sonra kazanılan ilk zafer I. İnönü idi, Bu zafer İtilâf Devletlerince Sevr'i tatil ettirmenin gerekliliğini gösterdi. Bu zafer üzerine Londra'da toplanacak konferansa B.M.M.'den de bir heyet katıldı. Fakat konferansta Yunanlıların Anadolu'dan çekilmeleri isteğimiz kabul edilmedi. Buna karşılık buna katılma bir bakıma millî davamızın dünya kamu oyuna duyurulmasını sağladı. Yunanlılara karşı isteğimizin kabul edilmemesi onların daha fazla kışkırtılmasına neden oldu. Tekrar tararruza geçtiler. Bu defa da II. İnönü Muharebesi'nde yenilgiye uğradılar. Peşinden de Sakarya Meydan Muharebesi hezimetini ile karşılaştılar. Sakarya Zaferi sonucunda Sovyet Rusya'nın aracılığı ile 13 Ekim 1921'de Kars'da Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında bir andlaşma imza edilmiştir. Bu andlaşma ile Moskova Andlaşmasının bu devletlerle ilgili kısımları yeniden düzenlenmiştir. Fransa ile de –yukarıda da belirtildiği gibi– Ankara Andlaşması imzalandı. Bunlardan başka Türk-İngiliz esir-

22 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, T.T.K. basımevi, Ankara 1984, s. 247.

23 Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 211.

lerinin mübadelesi sözleşmesi ile de Malta'ya sürülen Türklerin anavatana dönmeleri sağlanmıştır. Keza 2 Ocak 1922'de Ankara'da imzalanan Türkiye-Ukrayna Dostluk Andlaşması sadece Ukrayna ile değil Sovyet Rusya ile de yakın dostluk ve teması geliştirmiştir.

30 Ağustos 1922 Büyük Taarruz'un kazanılmasından sonra da 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes anlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki silâhlı çatışma son bulmuştur. Bu Andlaşma Arnold Toynbee'ye göre: "Kemalistlerin baskısı altında, müttefiklerin teslim olmaları" demektir²⁴.

Artık barış andlaşmasının istediğimiz koşullarda yapılması sırası gelmişti. Lozan'da uzun süren müzakerelerden sonra bu da gerçekleşti ve 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Andlaşması imzalandı. Bu andlaşma ile Mustafa Kemâl Paşa'nın Kurtuluş Savaşı döneminde ortaya koyduğu *Millî Hedefi (Millî hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak)* gerçekleşmiş oldu. Ancak buraya kadar açıkladıklarımızdan, bu *Millî hedefin* ne kadar zor koşullar altında ve ne büyük kararlılıkla, azimle elde edildiğini tekrar gözler önüne sermek için Mustafa Kemal Paşa'nın şu sözlerine tekrar dikkat çekmek gerekir. Bu sözler o günleri yaşayamayanların belleklerinde yer etmelidir. Bu suretle yaşayamadıkları günleri tahayyül etmeleri, canlandırmaları, Millî Mücadele ortamını daha iyi özümsemeleri mümkün olacaktır.

Mustafa Kemâl Paşa 24 Nisan 1920 tarihinde "Mütarekeden Meclisin açılmasına kadar geçen zaman zarfında cereyan eden siyasi olaylar hakkında yaptığı konuşmasında, Samsun'a çıkışını, o günkü Osmanlı Hükümetleri'nin tutumunu, buna karşı kurtuluş çareleri arayan Müdafaa-i Hukuk gibi kuruluşların isteklerini anlattıktan sonra: "*Hayat ve şahsiyetim, kendi malı olan necip ve mazlum milletimizin bu haklı talebi üzerine artık benim için en mukaddes vazife iradei milliyeye mutavaati her şeyin fevkinde görmektir.*"

²⁴ Orndol Toynbee, *Türkiye Bir devletin Yeniden Doğuşu* (Çeviren Kasım Yargıcı), İstanbul 1971, s. 131.

Bunun üzerine yaptığım bir tamimle millete kati sözü verdim. İşte tamimin son cümleleri şu idi: Geçirdiğimiz şu hayat ve memat günlerinde umum milletçe her taraftaki âmal ve tezahürat ile temine azmedilen istiklâli millimiz uğrunda bütün mecudiyetimle çalıştığımı temin eylerim.

*Bu emeli mukaddes uğrunda milletle beraber nihayete kadar çalışacağıma da mukaddesatım namına söz veririm.*²⁵

Mustafa Kemâl Paşa 8 Temmuz 1920 günü "Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in umumi vaziyet hakkındaki demeci münasebetiyle" yaptığı konuşmada da Yunan kuvvetlerinin Yurt içine doğru ilerlemeleri karşısında yapılan tenkitlere verdiği cevapta: *"Efendiler; biz bir maksat takip ediyoruz. Bu maksadımız öteden beri muhtelif vesilelerle ifade edilmiştir. Ben şimdi onu tekrar ediyorum: Milletın, devletin istiklâlini muhafaza etmek. Bunun içinde namus ve şeref tamamen mündemiç olacaktır. Müstakil olarak milletimizin muayyen hudutlar dahilindeki tāmamiyētini muhafaza etmektir. Bunun için muharebe ediyoruz. Efendiler; memleketimizin ellide biri değil, heyeti umumiyesi tahrip edilse, heyeti umumiyesi ateşler içinde bırakılsa, biz bu toprakların üstünde bir tepeye çıkacağız ve oradan müdafaa ile meşgul olacağız. Binaenaleyh iki karış yer işgal edilmiş, üç beş köy tahrip edilmiş diye burada feryada lüzum yoktur. Ben size açık söyleyeyim; Efendiler, bazı yerler işgal edilmiştir ve bunun üç misli daha işgal olunabilir. Fakat bu işgal hiç bir vakitte bizim imanımızı sarsmayacaktır.*²⁶ demiştir.

Bu iki konuşma üzerinde tekrar tekrar düşünmek gerekir. Bu konuşmalarında ortak nokta *"milletin istiklâlinin muhafaza edilmesinin bir mukaddes emel olarak kabul edilmesidir."* Bunun sağlanması için Mustafa Kemâl'in, milleti ile beraber, milletine güvenerek sonuna kadar çalışacağına söz vermesi ne büyük azim ve kararlılıktır. Hiç bir güçlük, milletini ve M. Kemâl'i bu kararından döndüremeyecektir. Ülkenin bir çok yeri işgal edilse bile. Nitekim işgalci düşman Ankara yakınlarına kadar

25 S.D. C. I, s. 14.

26 S.D. C. I, s. 82.

gelmiş ise de bu kararın uygulanması için gereken sabır gösterilmiş ve ülkenin tüm güçleri koordine edilerek taarruza geçilmiş, yurdumuz düşmandan temizlenmiştir. Bu suretle yukarıdan beri açıkladığımız Millî Hedef elde edilmiştir.

Bu hedefe esas teşkil eden Misakı Millî'nin halen yürürlükte olan, Anayasa'mızın yirmi üç maddesine yansımış olması olağanüstü önemdedir²⁷. Anayasamız kaç kez değişirse değişsin, içeriğinde Misakı Millî'yi yansıtan esaslar asla değiştirilemeyecektir.

Yeniden Devletin Kurulmasından Sonra Saptanan Yeni Hedef

Yeni devlet kurulmuştu. Ancak devletin üç ögesinden özellikle "İnsan" Atatürk'ün istediği düzeyde değildi. Atatürk yeni devletle birlikte "Yeni bir insan" yaratmak istiyordu. Uygur ve çağdaş bir "İnsan". Bunun için de yeni ulusal hedefler saptanması gerekiyordu.

Bu konuda öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bu fikirler Mustafa Kemâl'in daha okul çağlarında iken, gençlik yıllarından beri kafasında mevcuttu ve bunları geliştirmeye, olgunlaştırmaya çalışıyordu. Bu bakımdan Kurtuluş Savaşı içinde bile, daha henüz bağımsız yeni bir Türk Devleti kurulma aşamasında iken de bu fikirlerini ortaya koyuyor ve hatta bunun için Maarif Kongresi gibi toplantılar düzenliyor. Halkı muharebe ortamı içerisinde dahi aydınlatmaya çalışıyordu. Bu durum, Atatürk'ün fikirlerindeki kararlılığı da göstermesi bakımından da üzerinde önemle durulması gerekir.

Mustafa Kemâl Paşa, 1 Mart 1922 günü Meclis'in üçüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada: *"Efendiler, milletimizin dehasının gelişmesi ve bu sayede lâıyk olduğu uygarlık derecesine ulaşması doğal olarak yüksek meslekler erbabını yetiştirmekle ve ulusal kültürümüzü yükseltmekle kabildir."*²⁸

27 Ahmet Mumcu, PAM Dergisi, C. I, s. 3.

28 S.D. C. I, s. 245.

16 Ocak 1923 tarihinde İzmit'te, İstanbul basın temsilcilerine hükümetin yapmakta olduğu ve yapacağı işler hakkında konuşmalarında: "*Hedefi millî belli olmuştur memleketi ve milleti mevcut uygarlığın ve insanlığın gereklerinin zorunlu kıldığı gelişme derecesine getirmek.*"²⁹

13 Ağustos 1923 günü B.M.M.'nin ikinci dönemini açarken de: "*Efendiler, bu güne kadar elde ettiğimiz başarı, bize ancak ilerlemeye ve uygarlığa doğru yol açmıştır. Yoksa gelişme ve uygarlığa henüz ulaşmış değiliz. Bize ve çocuklarımıza düşen vazife bu yol üzerinde tereddütsüz ilerlemektir.*"³⁰

30 Ağustos 1924'de Dumlupınar'da yaptığı konuşmasında: "*Efendiler, ulusumuzun hedefi, bütün dünyada tam anlamıyla uygar bir toplum haline gelmektir.*"³¹

1 Kasım 1932'de B.M.M.'nin dördüncü dönem ikinei toplanma yılını açarken de: "*Ulusal kültürümüzün her çığırda açılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz.*"³²

Her 10 Kasım'larda televizyon ve radyolarda dinlediğimiz Atatürk'ün 10. yıl Söylev'indeki şu sözleri de yukarıda örneklerini verdiğimiz konuşmalarının adeta bir sonucudur ve bizlere verilen bir direktiftir.

"Ulusal kültürümüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız."

İşte bağımsız yeni Türk Devleti'nin *Ulusal hedefi*.

Yukarıda Atatürk'ün konuşmalarından verdiğimiz örnekler gerçekten de birbiri ile uyumlu ve istikrarlı olarak hep bu fikri savunmaktadır. Yeni Türk Devletini "yeni insanı" ancak bu hedefe varılmakta yaratılacaktır.

29 S.D. C. 2, s. 63.

30 S.D. C. 1, s. 336.

31 S.D. C. 2, s. 187.

32 S.D. C. 1, s. 390.

Bu hedefte geçen kavramları da açıklamak gerekliliği doğaldır.

Önce "Kültür" kavramı üzerinde duralım: Bilindiği gibi bu kavramın pek çok tanımı vardır. Bu konuda tıptan, biyolojiye, mimariye, sanata, edebiyata, insan bilimlerine kadar pek çok bilim alanını kapsayan tanımlar yapılmıştır. Ayrıca maddi kültür, manevi kültür düşünsel kültür gibi kavramlarda kullanılmaktadır. Bu konunun detayları ile incelenmesi başlı başına kitaplar doldurabilir. Burada sadece Atatürk'ün fikirleri üzerinde durulacaktır.

Atatürk de kültürü muhtelif şekillerde tanımlamıştır. Bir çok konuşmasında "kültür" yerine "Hars" deyimini kullanmış, bazen de uygarlığın kültürün kapsamı içinde olduğunu belirtmiştir. 1930 yılının yaz aylarında, Yalova'da bir gece toplantısında Afet İnan'a yazdırdığı sorulara Atatürk'ün verdiği cevaplarda şöyle der: "*Uygarlığın ne olduğunu başka başka tanımlayanlar var. Bence uygarlığı harstan (kültürden) ne demektir tanımlayayım:*

A. Bir insan toplumunun devlet hayatında,

B. Fikir hayatında, yani bilimde, sosyolojide ve güzel sanatlarda,

C. İktisadi hayatta yani tarımda, sanatta, ticaretle, kara, deniz ve hava ulaşımında yapabildiği şeylerin bileşkesidir."³³

"Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, uyanmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir."

"Yine insan enerjisi ile ve fakat tabiatın ona iltifat ettikçe tükenmez yardımı ile yükselen, genişleyen insan zekâsı hudutsuz kavrayış anlamında 'insanın' diyen bir özel niteliği olur."

"İnsan hareket ve faaliyetin, yani dinamizmin ifadesidir. Bu böyle

33 Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara 1969, s. 267-269.

olunca kültür yukarıda işaret ettiğimiz insanlık niteliğinde insan olabilmek için bir temel ögedir."

*"Bunu kısaca açıklayalım. Kültür tabiatın yüksek verimliliği ile mutlu olmaktır. Bu ifade içinde çok şey saklıdır. Temizlik, saflık, yücelik, insanlık v.s. Bunlar hepsi insanlık niteliklerindedir. İşte kültür kelimesini mastak şekline soktuğumuz zaman, tabiatın insanlara verdiği yüksek nitelikleri, kendi çocuklarımıza, torunlarımıza ve geleceğine vermesi demektir."*³⁴

Atatürk bir kuramcı değildir. Ancak bu tanımlamalarda insanın dinamizmini belirtirken, kültürün de durgun, değişmez değil, devingen bir gerçeklik olduğunu da ifade etmek istemiştir. Bize gösterdiği Ulusal Hedef'de bu felsefeyi içirmektedir. Gerçekten de Batı'dan teknoloji alalım ama toplumsal kurumlarımızda, geleneklerimizde, inançlarımızda, yaşam tarzımızda bir değişiklik yapmayalım demek, hep hammadde üretici olarak kalalım demektir. Ortaçağ zihniyeti ile çağdaş kültür olmaz. Folklor düzeyinden bilim, sanat ve teknoloji düzeyine yükselen kültür çağdaş kültürdür. Gelişkin bir dil, demokratik bir toplum düzeni, özgür bilim ve felsefeye dayalı ileri teknoloji, gelişkin bir ekonomi ve güzel sanatlara dayalı bir kültür, çağdaş bir kültürdür. Bir toplumun kültürü dendiğinde en başta devlet, yani yönetim, aile, eğitim, bilim, teknoloji, ekonomi, dil, sanat, felsefe, ahlak, din; örf, adet, hukuk akla gelir. İşte Atatürk Ulusal Kültürümüzde bütün bu öğelerin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını hedeflemiştir.

Bu noktada Ulusal Kültür (Millî Kültür) kavramını da açıklamak gerekir. Prof. Dr. Emre Kongar bir bildirisinde: "Ulusal kültür: bir toplumun başka toplumlardan değişik bir siyasal ve kültürel kimliğe sahip olduğunu vurgulamak için kullanılır." demektir³⁵.

O'nun belirttiği hedef dikkat edilirse "çağdaş uygarlık düzeyi" de-

34 A.g.e., s. 261-262.

35 Emre Kongar, Atatürk'ün Kültür Anlayışı, XI Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 1737.

ğildir, onunda üstüne çıkılmasıdır. Diğer bir deyimle Türk kültürünün, çağdaş uygarlıkların da üstüne çıkmasını, önder bir ulusun kültüründe bulunması gereken niteliklere ulaşmasını istemiştir. Burada üzerinde önemle durulması gereken bir husus da kültür öğeleri arasındaki gelişme birbirlerine uyumlu olmazsa, aynı düzeyde olmazsa o toplumda çatışmaların olacağını bir kısım dünya sosyologları da (Prof. Dr. Jacques Bergue, Prof. Dr. Fazlur Rahman v.b.) belirtmektedirler. Türkiye'de de bu durum yaşanmaktadır. Ne yazık ki dinimizin dünya işlerini, insan ilişkilerini, hukuk kurallarını düzenleyen ve dinimizin kabul edildiği, yayıldığı asırlarda kabul gören "muamelât" hükümleri çağdaşlığa uymadığı halde hâla daha uygulanmak istenmektedir. Bu durum yıllardan beri devam etmekte ve toplumda kavgalara neden olmaktadır.

Bazı bilim adamlarımız Millî Kültürde devrim yapılamayacağını ileri sürmektedirler. Bu fikir kabul edilirse Atatürk'ün Ulusal Hedef olarak bize gösterdiği hedef de tamamen geçersiz olur. Bu fikir bilimsel olarak da doğru değildir. Kültürde bir dinamizm ve değişme olduğunu yukarıda da belirttik. Prof. Dr. Nermin Erdentuğ bir makalesinde: "Bu gün eski bir görüş olan izole kültürlerin hemen hemen tüm duruk (statik) olduğu görüşünün, hatalı olduğu anlaşılmıştır. Artık Antropolog (Etnolog)'lar her ülünün devamlı bir değişme halinde oldukları görüşündedirler. Son kültür dinamizmi incelemesinde iki tip değişme modeli saptanmıştır:

1- Tek bir kültür sistemi içinde "icat" nedeni ile meydana gelen değişme modeli.

2- "Yayılma (Diffusion) ve Kültürleşme (Acculturation)" nedeni ile iki veya daha fazla kültür sistemleri arasındaki temaslar sonucu meydana gelen değişme modeli.

İşte Atatürk devrimleri "yayılma" nedeni ile meydana gelen değişmelere örnek olarak gösterilmelidir.

Yirminci yüzyılın ürünü olan "Kültür" kavramını Atatürk'ün fikir

dünyasının temelinde görmekteyiz. Bu, kültür bilimi açısından çok, pek çok dikkate değer bir özelliktir³⁶.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan'da bir makalesinde: "Millî Kültürün başlıca özelliği o millet tarafından yaratılmış, benimsenmiş ya da geliştirilmiş olmasıdır. Başka milletlerden alınan ve benimsenen şeyler de millî kültür sahasına girer ... Dünyada başka kültür ve medeniyetlerden istifade etmemiş tek bir medeni millet yoktur."³⁷

Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'de eserinde: "Kültür değişir, değişme uyum yolu ile gerçekleşir... Kültürel değişimin, yeni durum ve ihtiyaçlara bir uyum süreci olarak kavramlaştırılması, kültürü sadece bir tarihi varlık olarak anlayanlara ters gelmektedir. Oysa, uyumcu bir görüşle, tarihi görüş arasında bir çatışma ve ayrılık yoktur. Kültürel değişme, sistemin bütünlüğünde hemen gerçekleşivermez.

Sistemin belli bir kesimindeki değişmeler, geri kalan kurumları, bu yeni duruma uymaya zorlarlar. Bazı durumlarda geri kalan kurumlar, değişmeyi frenleyip yavaşlatmaya; bazı durumlarda ise destekleyip hızlandırmaya çalışır."³⁸

Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız da bir tebliğinde: "... İlerlemek için söz konusu toplum, kendi geçmişini veya başkasını körü körüne taklitten kaçınarak, her şeyden önce kendi kendini iyi bir tahlile tabi tutması, kültürün ana temellerini tespit etmesi ve bu temellerden hareketle, kültürün, teknoloji, iktisat, hukuk, sanat, eğitim, siyaset ve din gibi çeşitli boyutlarından her birini kendi metod ve izah tarzları içinde, gerektiğinde şurlu bir şekilde yabancı kültürlerden de istifade ederek, yaratıcı ilmi zihniyeti ile eşit seviyelerde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu boyutlardan birisi diğerine nispetle daha yüksek bir seviyeye ulaşırsa, geri seviyede kalanını kendi hakimiyeti altına almak isteyecek ve mesleklerini henüz hal-

36 DTCF 50. Yıl Konferansları, Ankara 1986 s. 91-97 Atatürk Devrimlerinin Kültürel Antropoloji Açısından Analizi.

37 Türk Kültür ve Medeniyetleri (Makaleler) c. 1, Ankara, 1976, s. 68-69.

38 Güvenç Bozkurt, İnsan ve Kültür, Ankara, 1979, s. 105.

ledememiş olan bu sonucusu, kendisine yönelen bu baskı karşısında reaksiyoner bir tutum içine girecek ve cemiyette bir takım çatışma ve huzursuzluklara yol açacaktır.

Bu alanda başarılı olabilmenin tek unsuru ilim zihniyetini benimsemeye ve ilim alanında yaratıcı olmaktan ibarettir."³⁹

Bütün bu bilimsel analizler kültürde devrim olmaz fikrini çürütmektedir. Keza kültürün değişimi ve gelişiminde hem kendi geçmişini, hem de başka kültürleri körü körüne taklitten kaçınılması, Atatürk'ün Ulusal Hedefe ulaşmak için koyduğu ilkelere tamamen uymaktadır. Keza bilim adamlarımız da yabancı sosyologlar gibi, tüm kültür öğelerinin eşit seviyede gelişmediği taktirde o toplumda bir takım çatışma ve huzursuzlukların olacağını açıklıkla belirtmektedirler. O halde kültür teker teker ele alınarak herbirindeki gelişmenin birbirine paralel bir şekilde, aynı düzeyde olması için büyük çaba gösterilmesi ön koşuldur. Bu da ancak öğretim ve eğitimimizi buna göre düzenlemekle olur. Bundan dolayıdır ki Atatürk'ün yaptığı devrim, hiç şüpheye yer vermeyecek şekilde "Kültür Devrimidir". İnsan bilinçli bir varlıktır. Dolayısıyla maddi kültür değişimine biraz daha kolay uyum gösterebilir. Ancak din, inançlar, gelenekler gibi manevi kültür öğelerinde değişime çok zor uyum gösterir. Eğitim öğretim sistemimizde bu gerçek daima göz önünde bulundurulmalıdır. Ne yazık ki buna uyulmamış tam aksine populist politikalar ile kolaycılığa kaçılmış ve siyasi partilerimiz manevi kültür öğelerini istismar ederek oy toplama yarışına girmişlerdir. Bu durum toplumun çağdaşıktan, uygarlıktan uzaklaşmasına neden olmuştur.

Oysa Atatürk 30 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'da Cumhuriyet Halk Fırkasında yaptığı konuşmada devrimlerin gayesini şöyle açıklamıştır:

"Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi

39 İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Birinci Millî Teknoloji Kongresi. 6-9 Şubat 1978, s. 33 (Battlaşmanın Üzerine Bazı Düşünceler).

Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mâna ve eşkâliyle medeni bir hey'eti ictimaiye haline isâl etmektir. İnkılâbımızın umdei asliyesi budur."

Atatürk'ün bu sözleri daha önce Ulusal Hedef olarak kabul ettiğimiz bir tamamlayıcıdır. Çünkü; ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracak olan Türk halkıdır. Eğer Türk Halkı Atatürk'ün gösterdiği gibi çağdaş ve uygar olmazsa, zihinlerinden hurafeler, yani aslı astarı olmayan inanışlar, tamamen çıkartılıp atılmazsa ana hedefin gerçekleşmesi olanaksızdır.

Atatürk'ün ifadesinde yer alan devrimlerin gayesini iyi anlayabilmek için, bu ifadedeki ilk cümleyi doğru çevirmek ve irdelemek gerekir. Bu cümle üniversitelerde okutulan (Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi) kitaplarında ve pek çok bu konudaki kitaplarda bu günkü dile çevrilirken şöyle denilmiştir:

(Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tümüyle çağdaş ve uygar bir toplum haline getirmektir.) ve Atatürk'ün orjinal ifadesindeki –bütün mâna ve eşkâliyle– sözü, –bütün anlam ve şekilleriyle– şeklinde çevrilmiştir. Bu tarz sadeleştirmeler Atatürk'ün sözlerindeki anlamı ve kapsamı tamamen değiştirmiştir. Atatürk'ün bu kelimelerden neyi kastettiğini çok iyi değerlendirmek gerekir. Bu cümledeki "mâna" kelimesinin kapsamında: ruh, davranış, tutum, tüm manevi değerler, bilgi, bilim ve araştırma zihniyeti vardır. "Eşkal" kelimesini de şekiller olarak çevirirsek hiç bir şey anlaşılmaz. Bu kelimenin kapsamında da uygar ve çağdaş olmanın tüm maddi ve manevi değerleri yatmaktadır. Bir insanın toplumun uygar ve çağdaş olması sadece giyimindeki şekli ile değil, günlük yaşamda bütün düzenleyici ve hukuki kurallara uyması, çağdaşlığın simgesi olan her alandaki (teknolojik, sanayi, ziraat v.b.) araç ve gereçlere uyum sağlaması, zihni, düşüncelerini bunlara uyarlaması, modern toplumlardaki kişi özgürlüklerinin bilincinde olması, insan haklarının tam olarak savunucusu olması ile belirir. Bu açıklamalardan çok daha fazla işlerin yapıldığını gö-

rürüz. Siyasal alanda, hukuk alanında, iktisadi alanda, eğitim alanında ve diğer alanlarda yapılan devrimler bunun kanıtlarıdır.

Bu açıklamalardan sonra da Atatürk'ün bu ulusal hedefe varmak için ortaya koyduğu ilkelerin de neler olduğunu saptamaya çalışalım. Çünkü çoğu zaman, Atatürk devrimlerini benimsemek istemeyen çevreler – çağdaş uygarlık düzeyine ulaşacağız– gibi sözlerin başına –Ulusal Kültürümüzü– tümcesini koymak istemezler. Zira onların görüşüne göre Atatürk, ulusal kültürümüzü emperyalist emellerin etkisinde bıraktırmış veya erozyona uğratmıştır. Bu savlar kesinlikle doğru değildir. Atatürk'ün söylev ve demeçlerinde bu görüşlerin aksine fikirler açıklıkla ifade edilmiştir. Bu ilkelerin başlıcaları şunlardır:

Ulusal benliğimize tam uygunluk: 16 Mart 1923 günü Adana Türk ocağında Adanalı çiftçilerle yaptığı konuşmada Atatürk: "*Ulusların başına gelen felâketlerden kurtulması, ulusların kendi benliğini duyması ile mümkün olur.... Açıklıkla ve kıvançla ilan ederimki, bu ulus ulusal benliğini idrak ve bunu bütün dünyaya kanıtlamıştır.*"⁴⁰

20 Mart 1923 günü Konya gençleriyle konuşmasında da: "*Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, evvela bizim kendi benliğimize ve ulusçuluğumuza bu saygıyı hisen, fikren, fiilen ve bütün faaliyet ve harekâtımızla gösterelim; bilelimki ulusal benliğini bulmayan uluslar başka ulusların avı olurlar.*"⁴¹

1 Aralık 1921'de Meclis'te yaptığı konuşmanın bir yerinde: "*Biz kendi benliğimiz içinde ve kendi yaradılış ve doğal özelliklerimizle ilerliyoruz ve ilerleyeceğiz.*"⁴² demektedir.

Atatürk bunları söylerken asla etnik ulusçuluğu değil kültürel ulusçuluğu ele almıştır.

40 S.D., C. 2, s. 121.

41 S.D., C. 2, s. 147.

42 S.D., C. 1 s. 220.

1 Mart 1922'de Meclisin 3. toplanma yılını açarken maarif ile ilgili sözleri arasında *"Efendiler, asırlardan beri ulusumuzu idare eden hükümetler eğitimi düzeltme arzusunu göstermişlerdir. Ancak bu arzularına ulaşmak için doğuyu ve batıyı taklitten kurtulamadıklarından sonuçta ulus cehaletten kurtulamamıştır."*⁴⁴

Taklitçiliği asla kabul etmeme: Sakarya muharebesinden takriben bir ay önce 16-21 Temmuz 1921 tarihleri Türkiye Millî Eğitim işlerinin bir programını hazırlamak amacıyla Ankara'da toplanan Maarif Kongresini açış konuşmalarında: *"Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin ulusumuzun gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir ulusal terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafelerinden ve yaradılışımızdan gelen özelliklerimizle hiç de ilgisi olmadan doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak ulusal ve tarihi karakterimize, doğamıza uyan bir kültür kastediyorum. Çünkü ulusal dehamızın tam gelişmesi ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir."*⁴³

Atatürk diğer pek çok konuşmalarında ulusal kültürümüzün iyi yönlerini, asla kaybedilmemesi gereken örf ve adetlerimizi yaşatmak yolunda moral yükseltici konulara değinmiştir.

Atatürk yapmış olduğu devrimlerle bu ulusal hedefin alt yapısını oluşturmuştur. Ancak, bu konuda daha yapılacakları ve yapılması gerekenleri de bir çok konuşmalarında belirtmiştir. Bunlardan en önemlisi de *"zihniyet değişikliği"*dir. Bu kavramın içinde düşünülecek pek çok konu olduğu açıktır.

Daha önce belirttiğimiz 30 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'da M. Kemâl'in yaptığı bir konuşmada:⁴⁵ *"İnkılâpların gayesinin Türk halkını tamamen çağdaş ve uygar yapmak"* olduğunu ifade ettikten sonra *"Bu gerçeği kabul edemeyen zihniyetleri perişan etmek gereklidir. Şimdiye kadar*

43 S.D., C. 2 s. 19.

44 S.D., C. 1, s. 24-245.

45 S.D., C. 2, s. 224.

milletin dimağını paslandıran, uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihniyetlerde mevcut hurafeler tamamen uzaklaştırılacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat onurlarını sokmak imkansızdır." demiştir.

Bu konuşmasında M. Kemâl zihinlerden öncelikle hurafelerin çıkarılmasını istemiştir.

27 Ekim 1922'de Bursa öğretmenleri ile yaptığı konuşmada "*Ulus ulus yapan, geliştiren ve yükselten kuvvetler vardır: Fikir kuvvetleri, sosyal kuvvetler Fikirler anlamsız, mantıksız safsatalarla dolu olursa o fikirler hastadır. Keza, sosyal hayat akıl ve mantıktan uzak, yararsız ve zararlı bir takım inançlarla dolu olursa felçli olur. Evvela fikir ve sosyal kuvvetlerin kaynaklarını paklamadan, temizlemeden başlamak gerekir. Hiç bir mantiki kanıtı dayandırmayan bir takım geleneklerin, dini inanışlarını mûhafazasında ısrar eden ulusların gelişmesi çok güç olur.*"⁴⁶ demektedir.

Bu konuşmalardan, Atatürk'ün Türk insanının çağdaş ve uygar bir zihniyete kavuşmasını istediği açıktır. Asırlar öncesinin yaşamına geleneklerine asla bağlı kalmayan doğmalara dayanmayan, köhnemiş modası geçmiş zihniyeti o, reddetmektedir. Bu da bilim zihniyetidir, kalıplaşmış dinsel düşüncelerin dışında, gelişmeye, değişmeye açık; skolastik görüşler dışında, herşeyin ilahi kudretten doğmadığına inanan; akla, mantığa dayalı, eleştiriye açık, şüpheli, araştırmacı bir zihniyettir.

Atatürk bu bilim zihniyetini ulusuna aşılama ve yerleştirmek için de her zaman tekrar ettiği şu kuralı ortaya koymuştur. 22 Eylül 1924 tarihinde Samsun İstiklâl Mektebi'nde öğretmenlere çok önemli bir konuşma yapmış ve burada: "*Dünyada her şey için, maddiyat ve maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürrüt ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürrüt aramak gâfllettir, cehalettir, dalâlettir...*"⁴⁷ de-

46 S.D., C. 2, s. 47.
47 S.D., C. 2, s. 202.

miştir. Ancak üzülmekle ifade etmeliyiz ki bu konuşmasının aslı ile Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri kitabında yazılan arasında çok fark vardır. Hatta bazı cümleler atlanmıştır⁴⁸. En önemli hata da –maddiyat ve maneviyat için– sözleri yerine, (medeniyet için) sözleri yazılmıştır. Bu ikisi arasında pek büyük fark vardır. Atatürk –maddiyat ve maneviyat için– demekle ilmin ve fennin sadece maddi değil, manevi alanda da bir yol gösterici olması gerektiğini vurgulamak istemiştir. Toplumumuzda kültür unsurlarından din faktörü çoğu zaman ön planda tutulduğuna göre dinin de yol göstericisinin bilim olduğunu kastettiğini söylemek, herhalde yanlış olmayacaktır. Atatürk, dogmalardan uzak bilimsel zihniyetin hem maddi, hem manevi alanda yerleşmesini istemiştir. Ord. Prof. Aydın Sayılı bir ilim adamı olarak bu konuda mütevazı bir uslûpla "Bilimsel zihniyetin kökleşmesi ve yaygın bir şekilde kavranmasının ve insan düşünce ve davranışında yer etmesinin, insanların manevi bakımdan yükselmelerine, daha faziletli ve yüksek ahlaklı olmalarına yardım edebileceğini düşünmek boş bir hayal olmasa gerekir."⁴⁹ diyerek Atatürk'ün manevi alanda da ilme dayanılması gerektiğini ifade etmesini ne güzel dile getirmiştir.

Sonuç

Atatürk, önce: "*Ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak*" diye ifade ettiği Ulusal Hedef'i belirlemiş, buna ulaştıktan sonra da; çağdaş, uygar yeni bir Türk insanı yaratmak için ulusuna yeni bir Ulusal Hedef göstermiştir: "*Ulusal kültürümüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız.*"

Bu hedefe ulaşmak için önce alt yapıyı oluşturmak gerekiyordu. Bu maksatla Atatürk pek çok alanda kültür devrimlerini gerçekleştirmiştir. Bunlara ilave olarak yapılması gerekenleri de göstermiştir. Ancak; bu hedefe bütün yönleri ile varabildiğimizi, ne yapılanlar ne de yapılması gerekenlerin, tüm Türk ulusunca özümsemişliğini kabul etmekte zor-

48 Sitki Aydın, "Gazi Mustafa Kemal'in Samsun Öğretmenleriyle Konuşması", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 3, sayı 9, s. 1-9'a bak.

49 Aydın Sayılı, *Hayatta en hakiki mürşit ilimdir*. Ankara, 1989, s. 13.

landığımızı açıkça ifade etmeliyiz. Bu nedenle, bu Ulusal Hedef'ten sapmalara engel olmak hepimize düşen bir görev olduğunu asla unutmamalıyız. Aksi halde çağdaşlık ve uygarlık yolunda, bu konudaki dünya normlarına uymuş uluslar arasında geri kalmamız kaçınılmaz olur. Oysa Türk ulusu buna lâayık değildir.